

Estudi de la substitució o del manteniment del català al Matarranya

*Study of the substitution or maintenance
of Catalan in the Matarranya region*

Anna CURRUBÍ CAPDEVILA
Graduada en lingüística

Data de recepció: 14 de març de 2016
Data d'acceptació: 17 de maig de 2016

RESUM

Aquest treball estudia la situació sociolingüística del català al Matarranya. Concretament s'investiga si es manté la continuïtat lingüística intergeneracional i intrageneracional del català entre els alumnes de segon d'ESO de l'Institut Matarranya de Vall-de-roures, com a indicadors d'un possible procés de substitució lingüística a la Franja. Les dades s'obtidran mitjançant qüestionaris, i el trencament o manteniment de la continuïtat del català de pares a fills i entre els companys de classe es relacionaran amb diverses variables (sexe, classe social, llengua amb germans, llengua d'identificació, etc.) per mirar d'entendre les causes de la substitució, en cas que aquesta es produeixi. A més, aquestes dades es completaran amb entrevistes als pares, als educadors i als alumnes: les entrevistes dirigides als pares aniran encaminades a entendre els motius del trencament intergeneracional de la llengua i les entrevistes dirigides als educadors i als alumnes aniran adreçades a entendre els motius del trencament intrageneracional de la llengua entre els alumnes de l'institut.

PARAULES CLAU: Franja, substitució, transmissió, intrageneracional, intergeneracional.

ABSTRACT

This paper studies the sociolinguistic situation of Catalan in the Matarranya region. It specifically investigates whether the transmission of the Catalan language between generations and within the generation among the pupils in the second year of compulsory secondary school at the Matarranya secondary school of Vall-de-roures is maintained, as a sign of a possible substitution process in the Franja area. The data will be obtained by a survey and the continuity of the transmission of Catalan between classmates and between parents and their children will be related to different variables (sex, social class, language with siblings, identification language, etc.) to try to understand the causes of the substitution process in the cases in which it occurs. Likewise, these data will be supplemented by interviews with parents, teachers and pupils. The interviews with parents will be focused on understanding the reasons for the rupture of language transmission between generations. The interviews with teachers and pupils

will be focused on understanding the reasons for the rupture of intragenerational language transmission between the pupils of the secondary school.

KEYWORDS: Franja area, substitution, transmission, intragenerational, intergenerational.

1. INTRODUCCIÓ

1.1. *Context sociolingüístic de la Franja i característiques del Matarranya*

Aquest treball se centra en el Matarranya, una de les cinc comarques integrants de la Franja. El Matarranya consta de 8.730 habitants, té una identitat comarcal pròpia i és majoritàriament rural (González, 2009: 31).

Pel que fa a la situació sociolingüística, com a les altres comarques de la Franja, és un territori monolingüe oficial en espanyol, però en què la llengua d'ús oral habitual és majoritàriament el català (González, 2010: 58). A més, les actituds sociolingüístiques pel que fa als paràmetres de lleialtat i orgull lingüístics, i pressió social subjectiva, són clarament desfavorables i són marcadament pitjors que altres estudis anteriors realitzats a la Franja, al País Valencià i a Galícia (González, 2010: 69). En l'estudi de González (2010: 70), es considera que al Matarranya hi ha una situació diglòssica molt accentuada. En un altre estudi (Sorolla, 2014a: 106), es considera que és una comarca totalment diglòssica ja que dues terces parts dels seus adults són parlants diglòssics: són catalanoparlants que utilitzen el castellà en situacions formals.

La comarca del Matarranya forma part de la Franja, que és el territori catalanoparlant, oficialment monolingüe castellanoparlant (González, 2012: 27), fronterer amb Catalunya (Institut d'Estudis Catalans, 2003: 8), situat dins la regió d'Aragó i ignorat per la seva Administració (Huguet i Suïls, 1998: 29-30).

La Franja s'havia considerat tradicionalment com un territori bilingüe (des de mitjan segle xx) que corresponia al model de diglòssia, concepte creat per Ferguson que designa una situació en què en una societat hi ha dues varietats lingüístiques que tenen funcions clarament diferenciades. Els usos d'aquestes llengües són complementaris i ben delimitats, la qual cosa fa que es produeixi una situació estable i no conflictiva (Fishman, 1995: 120-124).

Seguint la proposta de Corbeil, les situacions socials es divideixen en comunicacions institucionalitzades i individualitzades. Les comunicacions institucionalitzades serien les emeses per institucions o organismes i pels seus representants personalitzats, paper ocupat pel castellà a la Franja, i les comunicacions individualitzades serien els comportaments lingüístics dels individus com a tals (Bastardas, 2003: 317), paper ocupat pel català en les relacions endogrupals i pel castellà en les relacions exogrupals en els usos lingüístics dels membres del grup lingüístic catalanoparlant, que és demogràficament majoritari a gran part de la Franja. Cal afegir que en el registre

escrit la llengua majoritàriament usada és el castellà, ja que la majoria d'habitants de la Franja han estat escolaritzats en castellà i no saben escriure en català.

A més a més, la Franja era el territori de parla catalana amb més catalanoparlants, concretament un 88,8 % en l'estudi de Sorolla (2005: 241), i la continuïtat de la llengua catalana es mantenia de manera estable (Sorolla, 2014b: 3).

Tanmateix, hi ha certs indicis que assenyalen un canvi en les dinàmiques sociolingüístiques de la Franja en la direcció de la substitució lingüística (Sorolla, 2014b: 13), entenent la substitució com el procés de reemplaçament de la primera llengua d'un grup humà per una altra llengua (Boix i Vila, 1998: 187). En un estudi recent, es va veure que d'una població majoritàriament catalanoparlant inicial (un 80 % el 1938) s'ha passat a una mica més del terç de catalanoparlants inicials en població preadolescent (un 38 % en els autòctons) (Sorolla, 2014b: 8). A més, a les comarques del Baix Cinca i la Llitera hi ha hagut casos de trencament de la continuïtat lingüística en català (Institut d'Estudis Catalans, 2003: 10) i en l'estudi (Sorolla, 2014b: 8) es va veure que un terç dels alumnes de sisè de primària utilitzaven el castellà per adreçar-se als seus companys catalanoparlants.

Per tots aquests motius mencionats, la Franja s'ha de començar a concebre com una situació de conflicte lingüístic que pot acabar en la substitució total del català. Seguint la concepció de conflicte lingüístic de Ninyoles i Vallverdú (1969), és una situació de tensió entre dos col·lectius sociolingüísticament definits en què el grup d'una llengua s'imposa i domina políticament l'altre grup, la llengua del qual esdevé minoritzada. El grup subordinat comença a sentir autoodi vers la seva pròpia llengua i utilitza la varietat al·lòctona dominant, que sol estar més codificada i estandarditzada, en els àmbits públics, i la varietat autòctona, que és la pròpia del grup minoritzat, en les comunicacions privades i informals. Els membres del grup lingüístic minoritzat menyspreen les característiques pròpies i oculten els trets culturals que els defineixen com a membres del grup (Ninyoles, 1969: 76 i 83), com, per exemple, la llengua. Aquesta situació no és estable, sinó que és un estadi transitori per arribar a la substitució de la llengua autòctona per la llengua al·lòctona, fins que aquesta segona arribi a tots els espais d'ús de la llengua, inclosos els espais privats, i esdevingui la llengua de continuïtat intergeneracional (Bastardas, 1994: 2).

La substitució lingüística és un procés que passa per diverses etapes. Inicialment tota la comunitat lingüística és monolingüe en llengua X. El procés de substitució s'inicia quan un segment de la població comença a aprendre una altra llengua Y. El perill de substitució de la llengua s'incrementa quan la bilingüïtzació és unilateral, és a dir, el grup que parla la llengua X aprèn la llengua Y i es comunica amb el grup monolingüe de la llengua Y, de manera que els intercanvis lingüístics entre aquestes dues comunitats sempre es produiran en llengua Y. Pròpiament, parlem de *substitució lingüística* quan les relacions entre els membres de la comunitat de la llengua X (endogrups) es comencen a realitzar en llengua Y. En aquest moment es modifiquen les normes d'ús lingüístic entre membres de la mateixa comunitat, ja que s'adopten les normes pròpies del grup Y. A continuació trobem el trencament de la

continuïtat lingüística intergeneracional. Si el trencament s'estén a tota la població es produeix una vernacularització de la llengua Y entre les noves generacions del grup de la llengua X. Finalment, si el procés d'abandonament de la llengua familiar no es capgira, la llengua del grup X serà la llengua dels pares del grup X i, més tard, la llengua dels avis del grup X fins que quan es morin els darrers parlants s'haurà extingit la llengua X (Boix i Vila, 1998: 188-192).

En els models clàssics de substitució lingüística (Fishman, 1991) les llengües es perdien perquè els pares deixaven de transmetre la llengua als fills, es trencava la transmissió intergeneracional. Tanmateix, en el treball de Sorolla (2016) es va veure un trencament de la llengua intrageneracional. El trencament horitzontal de la transmissió del català equival al trencament de la norma d'ús del català entre catalanoparlants. Com a norma d'ús entenem les normes socials que determinen el comportament lingüístic dels membres d'una comunitat lingüística (Mollà, 2002: 89). Les normes d'ús consisteixen en dos elements: el seu contingut i el seu abast o aplicació, que coneixem com a *àmbit d'ús*. Els àmbits d'ús són el conjunt d'ocasions en què una llengua és usada. Es poden estendre o empetir-se, la qual cosa implica un procés d'expansió o de substitució de la llengua (Querol, 1990: 92).

Per altra banda, aquest procés de substitució de la llengua té diverses causes: el poc prestigi del català, que no és reconegut oficialment (Huguet i Suïls, 1998: 28), no gaudeix de cap ajut institucional i té un prestigi cultural gairebé nul (Huguet, 1992: 115). Això es reflecteix, per exemple, en la manca de consciència lingüística, el fenomen de la patuesització, que es refereix al fet que les varietats no oficials únicament usades en àmbits familiars i col·loquials sense consciència d'unitat es van fragmentant. Pel que fa a la manca de consciència lingüística, cal destacar que el 46,73 % de la població de la Franja va declarar que parlava xapurriau, la qual cosa denota unes profundes ideologies d'autoodi (Institut d'Estudis Catalans, 2003: 14) o bé el nom de la parla local (Huguet, 1998: 29).

1.2. *Situació legal del català a l'escola de la Franja*

El Govern d'Aragó va reformar la Llei de les llengües d'Aragó el 2013 (Govern d'Aragó, 2013), reforma en què les mencions a les llengües catalana i aragonesa van passar a ser «lenguas aragonesas con sus modalidades lingüísticas de uso predominante en las áreas septentrional y oriental de la comunidad autónoma» (*Comarques Nord*, 2015).

Només el col·legi rural agrupat (CRA) de Tastavins va proposar el canvi de l'assignatura opcional de català per l'assignatura de «llengua aragonesa pròpia de l'àrea oriental» (*El Punt Avui*, 2014).

En la disposició addicional sisena del currículum de primària del Govern d'Aragó, només consta que la presència curricular de la «llengua aragonesa pròpia de l'àrea oriental», que serà una assignatura d'elecció voluntària, es determinarà en normatiues posteriors (Xarxes socials i llengües, 2015).

Per altra banda, en l'article 19, «Enseñanza de lenguas y modalidades lingüísticas propias de Aragón», es preveu la creació de projectes lingüístics de centre en què «les llengües i modalitats lingüístiques de l'Aragó» siguin la llengua vehicular d'algunes assignatures (Xarxes socials i llengües, 2015).

Tanmateix, el canvi legislatiu en la regulació de les llengües va provocar una gran repercussió mediàtica. A més, l'1 de juliol del 2013, diversos ajuntaments de la Franja es van reunir a Mequinensa per firmar un manifest de protesta en què es demanava a l'Administració aragonesa que es tornés a denominar el català com a català, però l'Administració no va fer marxa enrere (*El Confidencial*, 2015).

Més tard, el 2015, en l'esborrany del nou currículum educatiu d'Aragó de secundària i batxillerat, es va ometre l'assignatura de llengua catalana. Això implica que, si el text s'aprovés sense modificacions i sense tenir en compte les al·legacions presentades per l'associació Clarió (associació de pares del Matarranya per l'escola en català), els alumnes perdrien l'oportunitat d'aprendre la seva llengua inicial (*Ara*, 2015).

Finalment, el 2016, les Corts d'Aragó van aprovar els pressupostos amb una esmena que reconeixia el castellà, l'aragonès i el català com a llengües pròpies d'Aragó en la llei de patrimoni cultural (*Ara*, 2016).

1.3. Característiques de la població i del centre escolar on s'ha fet la investigació

Vall-de-roures és la capital de la comarca del Matarranya i té aproximadament 2.200 habitants (Ayuntamiento de Valderrobres, 2016). La majoria de la població es concentra en aquesta població, que és la capital administrativa i centre comercial, educatiu i cultural de la zona (González, 2009: 149).

L'Institut Matarranya, situat a Vall-de-roures, és l'únic institut de secundària de tota la comarca i per això hi van nens de tots els municipis. La majoria de professors del centre són de fora de la zona catalanoparlant d'Aragó i, per tant, no tenen competència en català.

1.4. Les preguntes de recerca

A la població de Vall-de-roures, capital del Matarranya, es pot considerar que hi ha un procés de substitució lingüística de la varietat local del català anomenada *xapurriau*? Els pares no transmeten la llengua als fills o els infants catalanoparlants no parlen en català amb els seus companys de classe?

Es manté la norma d'ús del català entre els alumnes de segon d'ESO de l'Institut Matarranya de Vall-de-roures? El manteniment o trencament de la norma d'ús del català es pot explicar per la llengua que empren amb els germans, pel lloc de procedència, per la classe social, pel sexe, per la llengua d'identificació, per l'autoconfiança lingüística o per l'assistència o no assistència a classes de català?

2. MÈTODES

Les dades utilitzades en aquest treball provenen de cinquanta-set qüestionaris d'alumnes de segon d'ESO i sis entrevistes a alumnes, set a professors i una a un progenitor realitzats el dia 28 d'abril de 2015 a l'Institut Matarranya de Vall-de-roures.

Les variables de l'enquesta als alumnes són el sexe, l'assistència o no assistència a classes de català, els usos lingüístics entre els companys, la llengua inicial, la llengua entre els pares, la llengua entre els pares i els avis i la llengua entre els germans.

Els resultats a la pregunta sobre els usos lingüístics dels alumnes amb els seus companys de curs s'han analitzat mitjançant el programa Pajek, que és un programa destinat a l'anàlisi de xarxes i amb la tècnica de modelització de blocs (*blockmodeling*), comparant els usos lingüístics de cada individu amb un model preestablert de quatre rols lingüístics (Sorolla, 2016) i li assigna el que millor prediu el seu comportament lingüístic. Els rols lingüístics es defineixen en funció de quina llengua parla cada individu amb l'endogrup i amb l'exogrup (Sorolla, 2016: 8). Així, un catalanoparlant mantenidor s'adreça en català tant als catalanoparlants —membres de l'endogrup— com als castellanoparlants —membres de l'exogrup—, un catalanoparlant convergent s'adreça en català als catalanoparlants i en castellà als castellanoparlants, un castellanoparlant mantenidor s'adreça en castellà tant als catalanoparlants com als castellanoparlants i un castellanoparlant convergent s'adreça en català als catalanoparlants i en castellà als castellanoparlants.

3. RESULTATS

3.1. *Descripció dels resultats*

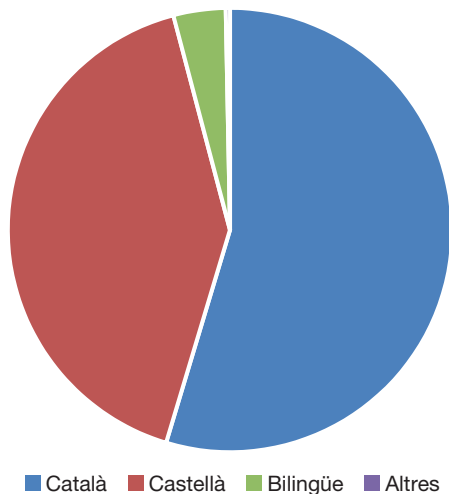
En els resultats s'han agrupat les categories *xapurriau*, *llengua local* i *català* en la categoria *català*, excepte en la pregunta sobre la llengua d'identificació.

Els alumnes procedeixen: un 59,6 % del Matarranya, un 14 % de Catalunya, un 3,5 % d'Espanya i un 22,8 % d'altres països; així doncs, tenim al voltant d'un 65 % d'alumnes procedents d'àrees de parla catalana.

Pel que fa als usos lingüístics entre els alumnes, la llengua majoritària és el català, ja que es fa servir en un 54,6 % de les interaccions. Després trobem el castellà, que s'utilitza en un 41,24 % dels casos. A continuació, amb un percentatge molt inferior, trobem les interaccions bilingües català-castellà (un 3,8 %), i finalment trobem les interaccions en altres llengües, que tan sols representen un 0,3 %, com podem veure a la figura 1.

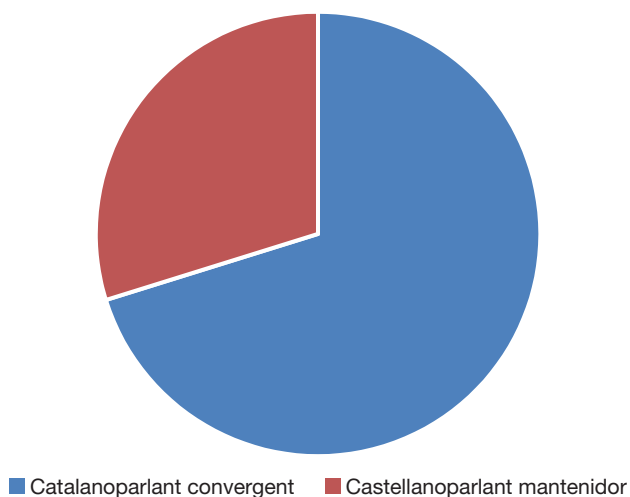
Quant als usos lingüístics en les xarxes socials, trobem els resultats següents: un 24,6 % són catalanoparlants mantenidors, un 45,6 % són catalanoparlants convergents i un 29,8 % són castellanoparlants mantenidors. Tanmateix, tots els individus catalanoparlants mantenidors només es relacionen amb catalanoparlants i, per tant, no sabem quin comportament lingüístic tindrien amb castellanoparlants. Això no

FIGURA 1
Llengua de les interaccions entre els alumnes

ens permet saber si realment mantenen el català (rol catalanoparlant mantenidor) o convergeixen al castellà (rol catalanoparlant convergent). Per la norma generalitzada de convergència al castellà, és probable que convergeixin al castellà en adreçar-se a un castellanoparlant. En tot cas, és clar que els rols sociolingüístics es divideixen en dos blocs clarament diferenciats: un 70,2 % tindrien rols catalanoparlants convergents i un 29,8 % tindrien rols castellanoparlants mantenidors, com podem veure a la figura 2.

FIGURA 2
Rol sociolingüístic

Els nens majoritàriament utilitzen el català per parlar entre ells, ja que els catalanoparlants i bilingües familiars català-castellà, que són majoritaris, generalment declaren que tenen un rol lingüístic de catalanoparlant convergent, és a dir, s'adrecen en castellà als castellanoparlants, professors i alumnes, i als parlants al·loglots, i en català als catalanoparlants. A causa de la predominança del rol lingüístic catalanoparlant, la coneixença o desconeixença del català és vista com un fet diferenciador entre la gent autòctona i l'al·lòctona, com podem veure a continuació:

—Professora 1: entre ellos en catalán. mayoritariamente. Casi todos\

—Professora 1: sí. de hecho son muy pocos los casos en qué se dirigen unos a otros en castellano. claro. [...] Pero cuando se dirigen entre ellos. Se hablan entre ellos. Sí que se suelen hablar en chapurriau. En catalán\

—ALUMNE 6: sí. entre los compañeros en catalán quién sabemos que es de aquí. porque te sale solo. Y quien sabes que no habla catalán porque no es de aquí. o con los profesores. En castellano. te sale hablar en castellano\

Si examinem la relació entre llengua familiar i rols sociolingüístics, veiem que hi ha una correspondència gairebé total entre aquests dos paràmetres, ja que sempre es compleix excepte en dos individus: un catalanoparlant que desenvolupa un rol de castellanoparlant i un castellanoparlant amb un rol de catalanoparlant. Pràcticament la totalitat dels alumnes que tenen el català com a llengua materna desenvolupen rols catalanoparlants, concretament un 96,77 %, i la majoria dels bilingües familiars també tenen rols catalanoparlants: un 87,5 %. Per altra banda, un 83,3 % dels castellanoparlants i la totalitat dels parlants al·loglots desenvolupen rols castellanoparlants.

Pel que fa als informants procedents de Catalunya, s'observen indicis de diferències en els usos lingüístics i en la percepció de les varietats que semblen atribuïbles al sexe dels individus: trobem cinc informants de sexe masculí que desenvolupen un rol de català convergent (quatre són catalanoparlants familiars i un és bilingüe familiar català-castellà) i no fan distinció entre els catalanoparlants de la Franja i els de Catalunya i se senten còmodes amb la llengua local. En canvi, de les tres informants de sexe femení, dues (una bilingüe familiar català-castellà i una catalanoparlant familiar) mostren incomoditat amb la llengua local, que són les dues que no tenen el català com a única llengua inicial, i això té un efecte sobre els usos lingüístics: una informant bilingüe familiar català-castellà manifesta no sentir-se còmode amb la llengua local i per això, tot i que ella declari que utilitza català i castellà amb tots els individus de la seva xarxa, la majoria d'individus declaren que empren el castellà amb ella, i hi ha una informant catalanoparlant familiar que exerceix un rol catalanoparlant convergent i que declara que usa català i castellà amb els catalanoparlants de la Franja, i català amb els catalanoparlants de Catalunya.

Per altra banda, també es veu que l'ús de les llengües en les xarxes socials en els parlants al·loglots varia en funció del sexe: de les informants de sexe femení cap no utilitza el català en les seves xarxes socials. En canvi, un 30 % dels informants de sexe

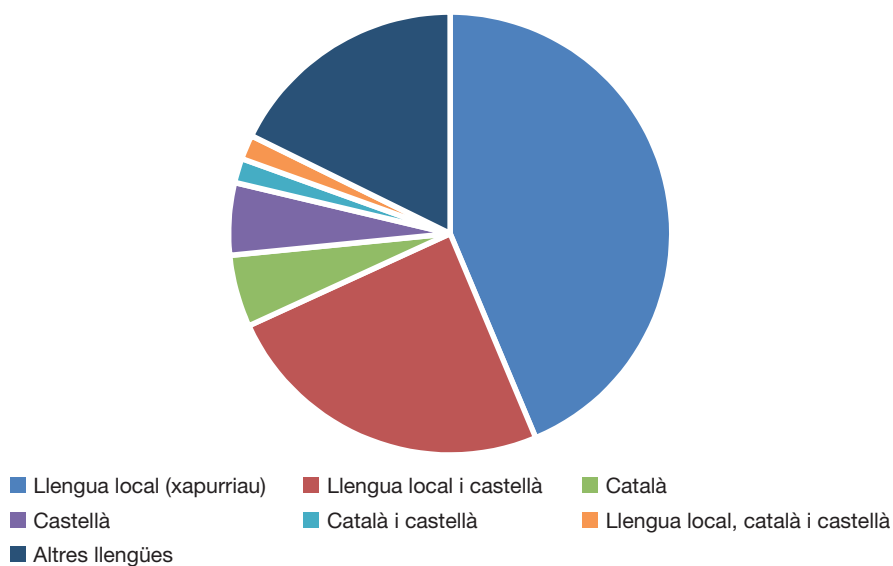
masculí empra el català de manera limitada en les seves xarxes socials, com podem veure en el fragment següent:

—ALUMNE 18: con los que son de fuera hablo por ejemplo castellano. pero los que son de aquí. yo hablo chapurriau. Con los de Valderrobres y tal\

D'aquest fet es desprèn un major acostament a les varietats lingüístiques de prestigi en els individus de sexe femení, ja que només usen la varietat lingüística que ocupa les comunicacions institucionalitzades, el castellà.

La variable *llengua d'identificació* codificada en el qüestionari a partir de la pregunta «¿Cuál es tu lengua?» presenta els resultats següents: un 43,9 % s'identifica amb la llengua local (xapurriau), un 24,6 % amb llengua local (xapurriau) i castellà, un 5,3 % amb català, un 5,3 % amb castellà, un 1,8 % amb català i castellà, un 1,8 % amb llengua local, català i castellà, i un 17,8 % correspon a altres llengües, com podem veure a la figura 3.

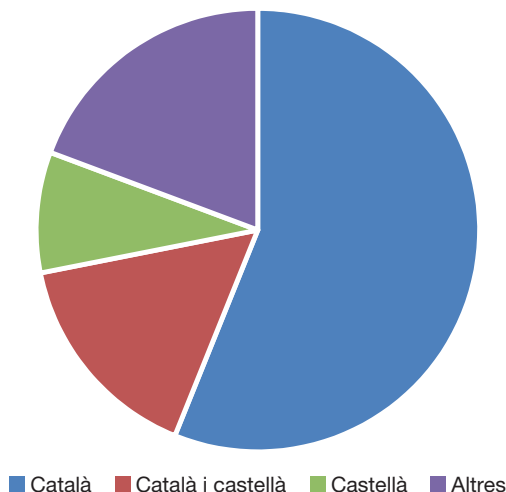
FIGURA 3
Llengua d'identificació

La variable *llengua inicial* presenta els resultats següents: un 56,1 % són catalanoparlants familiars, un 15,8 % són bilingües català-castellà, un 8,8 % són castellanoparlants familiars i un 19,3 % tenen altres llengües inicials, com podem veure a la figura 4.

La variable *llengua entre germans* presenta les respostes següents: un 63,2 % utilitza el català per parlar amb els seus germans, un 18,4 % el castellà, un 5,5 % el català i el castellà i un 13,2 % altres llengües i combinacions. La llengua emprada amb els germans generalment és la llengua inicial dels individus, la qual cosa contrasta amb el

FIGURA 4
Llengua inicial

trencament intrageneracional del català que es produeix a les escoles del Baix Cinca i la Llitera (Sorolla, 2016: 13).

Pel que fa a la denominació de la llengua, *xapurriau* és la denominació més utilitzada: un 55,56 % utilitza aquesta denominació de manera exclusiva, el català s'usa de manera exclusiva en un 31,11 % dels casos i s'empren les denominacions *xapurriau* i *català* de manera contrastiva en un 13,33 %. Si analitzem la relació entre el lloc de procedència i la denominació del català, veiem que en els alumnes procedents de Catalunya predomina clarament la denominació *català* (70 %) i en un percentatge molt inferior trobem un ús contrastiu del català i el *xapurriau* (un 20 %), i només en un cas trobem l'ús exclusiu de la denominació *xapurriau*, que representa un 10 %. En els alumnes procedents del Matarranya, la denominació preponderant és *xapurriau* (70,97 %), en menor mesura trobem l'ús de *català* (16,13 %) i l'ús de *català* i *xapurriau* de manera contrastiva (12,90 %). I pel que fa als alumnes al·loglots, la meitat utilitzen el mot *català* i l'altra meitat, el mot *xapurriau*.

Quant a l'assistència a classes de català, onze alumnes hi assisteixen (un 19,30 %) i quaranta-sis alumnes (un 80,70 %) no hi assisteixen. Cal tenir present que no tots els alumnes tenen la possibilitat de cursar les classes de català, ja que coincideix amb l'hora de reforç.

3.2. Actituds lingüístiques

Les alumnes entrevistades, procedents de Catalunya, mostren una actitud desfavorable cap al *xapurriau* i dubten de la seva utilitat, com podem veure en els fragments següents:

—ALUMNE 42: no sé. a ver. Yo. Para mí. El chapurriau es como un catalán. pero mal: pronunciado. Por decirlo así. Porque yo siempre he estudiado el catalán correcto. Y entonces ahora es como poner cosas incorrectas. Pero que no son: que aquí son correctas\

—ALUMNE 19: m: m: m: es una cosa que no. no sé\

—ALUMNE 19: depende de para quién. Supongo que sí\

En la visió dels alumnes de sexe masculí s'observa generalment una distribució funcional de les varietats: el xapurriau és el mitjà de comunicació oral propi i més habitual a la comarca del Matarranya i el català representa un gran capital lingüístic de cara al seu futur acadèmic i laboral —valor que els professors també associen al català—, com podem veure en el fragment següent:

—Entrevistadora: [...] crees que es importante el chapurriau. Cuál es tu opinión/

—ALUMNE 40: no sé.. sí porque mucha gente habla.. chapurriau y en mi pueblo se habla chapurriau mayoritariamente\

—Entrevistadora: vale.. y crees que es importante el catalán/

—ALUMNE 40: sí. porque si te vas a estudiar a Cataluña a la universidad o algo pues tienes que aprender catalán\

En canvi, la majoria de professors creuen que el català és important per als alumnes, ja que és la seva llengua inicial, idea que mai no apareix en el discurs dels alumnes, com queda reflectit en els fragments següents:

—Professora 8: es importante como lengua. porque por mucho que ellos digan que hablan chapurriau. Hablan catalán. y entonces es importante para que es su lengua materna. La lengua que están hablando en casa. con los compañeros. Con los amigos. Viene del catalán. entonces para tener. Saber por su gramática y se pueden expresar. De una forma más correcta\

L'institut no sembla enfocat a la substitució del català, ja que els professors generalment tenen una actitud positiva envers el català i el xapurriau.

Pel que fa a la situació del xapurriau, generalment els entrevistats creuen que és una situació estable sense canvis, com podem veure en els fragments següents:

—Professora 4: no. creo que no se está perdiendo. Creo que los padres siguen hablando en lengua materna con sus hijos. Cada uno como la llame. [...]\

Tanmateix, alguns creuen que la situació de la llengua és una mica decadent. Alguns informants manifesten que la gent gran parla més la llengua que la gent jove i alguns informants ho atribueixen a les parelles mixtes i a la gent que ve de fora:

—ALUMNE 18: sí porque la mayoría de gente que lo habla lo habla solo gente mayor. Los jóvenes ya no lo hablan tanto\

—Entrevistadora: y crees que se habla menos ahora/

—ALUMNE 6: porque cada vez viene más gente de fuera. Con la que a mejor ya sabes que tienes que hablar en castellano. porque esto no lo conocen. Y entonces solo se suele usar los que son de aquí. con ellos son los que se usa el chapurriau\

3.3. *Continuïtat intergeneracional i continuïtat intrageneracional*

La variable *continuïtat intergeneracional* recull els casos en què un o els dos avis utilitzen el català o el català i el castellà per parlar amb els pares dels progenitors, i d'aquests casos s'ha mirat en quins els progenitors utilitzen el català o el català i el castellà per adreçar-se als fills.

Pel que fa als resultats de l'enquesta, es pot veure que hi ha continuïtat en la transmissió del català intergeneracional, ja que, dels trenta-vuit individus, en trenta-set hi ha continuïtat en la transmissió. Cal destacar que en totes les parelles de progenitors en què els dos membres tenien el català com a llengua materna, que eren vint-i-nou, hi ha hagut transmissió del català.

La transmissió intergeneracional de la llengua es manté, ja que només hi ha un cas de trencament, en què un membre de la parella d'avis parla en català amb el seu descendent, però aquest parla en castellà amb el seu fill.

També és interessant destacar que hi ha dues parelles de progenitors amb L1 castellà que han introduït el català com a llengua de transmissió familiar: en un cas el descendent és bilingüe català-castellà i en l'altre l'individu és monolingüe en català.

La variable *continuïtat intrageneracional* s'ha construït a partir de la llengua inicial dels individus, és a dir, la llengua que parlen amb el pare i amb la mare, i l'ús de les llengües en les xarxes socials, ús que es materialitza en dos rols lingüístics a la Franja: catalanoparlant convergent i castellanoparlant mantenidor.

Si un alumne catalanoparlant familiar o bilingüe català-castellà desenvolupa un rol catalanoparlant convergent, és a dir, manté la norma d'ús de català amb altres companys catalanoparlants, es considerarà que hi ha continuïtat intrageneracional; en canvi, si desenvolupa un rol castellanoparlant mantenidor es considerarà que hi ha trencament.

Seguint aquestes premisses, podem dir que hi ha continuïtat intrageneracional del català, ja que gairebé tots els alumnes catalanoparlants familiars i la majoria dels bilingües desenvolupen rols catalanoparlants. Per altra banda, cal tenir en compte que hi ha tres interaccions entre alumnes catalanoparlants que es produeixen en castellà. Això es pot atribuir al fet que en la seva classe més de la meitat d'alumnes són parlants al·loglots i podria ser que no s'identifiquessin com a catalanoparlants i, des de la primera conversa, el castellà hagués quedat establert com la llengua de la relació.

3.4. *Parelles mixtes*

Les parelles mixtes són aquelles parelles en què els seus membres tenen llengües inicials diferents. En aquest apartat ens centrarem en les parelles mixtes català-castellà, que sumen un 14,29 % en aquest estudi.

La tendència més habitual en la transmissió intergeneracional en parelles mixtes és que cada progenitor transmeti la seva llengua inicial, de manera que l'informant sigui bilingüe català-castellà familiar, fet que es produeix en set dels nou casos. En les altres dues parelles mixtes s'ha optat perquè els dos membres de la parella s'adrecin a l'informant en la mateixa llengua: en un cas s'han decantat cap al català i en un cas cap al castellà.

Pel que fa a la transmissió intergeneracional del català en les parelles mixtes, no es pot considerar que hi hagi trencament, ja que només en una parella de les nou parelles mixtes d'aquest estudi un dels progenitors no ha transmès la llengua catalana als fills.

La informant entrevistada és membre d'una parella lingüísticament mixta i això fa que utilitzi poc el xapurriau amb les seves filles. Ella manifesta que quan el marit —castellanoparlant— és present en el domicili familiar, parla en castellà amb ell i amb les filles; en canvi, quan no hi és el marit utilitza el xapurriau amb elles. El fet que digui «intento parlar», en comptes de «parlo», a més del fet que les nenes utilitzin el castellà per parlar amb els seus companys de classe i només convergeixin esporàdicament, ens suggereix que la mare fa un ús escàs del xapurriau amb les nenes, la qual cosa es podria considerar com un cas de trencament intrageneracional, com il·lustra aquest fragment:

- Entrevistadora: [...] con tu familia hablas en chapurriau con todos/
- MARE: sí. excepto con mi marido. Que es de Zaragoza. Y claro en mi casa hablamos en castellano. con las niñas intento hablarles también el chapurriau\
- MARE: y con las niñas en casa también. [...]\
- Entrevistadora: entre ellas hablan en castellano\
- MARE: sí. siempre\

Aquesta informant, que és l'única mare entrevistada, té un comportament diglòsic, ja que parla en castellà a l'escola i en xapurriau en les altres situacions de la vida quotidiana, com ara a la botiga i amb la majoria de la família.

4. CONCLUSIONS

No es pot considerar que hi hagi una situació de substitució lingüística del català pel que fa als alumnes de segon d'ESO de l'Institut Matarranya de Vall-de-roures, ja que pràcticament la totalitat dels pares catalanoparlants transmeten la llengua als seus descendents i gairebé la totalitat dels alumnes catalanoparlants utilitzen el català

per parlar amb altres alumnes catalanoparlants, fet que es reflecteix en el manteniment de la norma d'ús del català entre catalanoparlants, amb escasses excepcions.

Aquest fet impugna parcialment el model típic de substitució lingüística de Boix i Vila (1998: 188-192), ja que a la Franja trobem una població majoritàriament catalanoparlant inicial bilingüïtzada en castellà que utilitza el català amb l'endogrup i el castellà amb l'exogrup, que és una minoria demogràfica respecte als catalanoparlants. Aquesta situació contradiu el model de Boix i Vila, en què després de la fase de la bilingüïtzació venia inevitablement la substitució de la llengua. Tot i que no podem concloure que aquest procés hagi començat al Matarranya, sí que trobem certs indicis en aquesta direcció: un cas de trencament de la transmissió en una parella mixta i tres casos de trencament de la norma d'ús del català entre catalanoparlants.

Per altra banda, el fet que la majoria d'alumnes designin com a *xapurriau* la seva varietat del català, fet que segons l'Institut d'Estudis Catalans (2003) denota unes profundes ideologies d'autoodi, contradiu el plantejament de Ninyoles (1969: 76 i 83), que postula que les ideologies d'autoodi del grup de la llengua minoritzada conduiran a ocultar els trets que l'identifiquen com a tal, per exemple, abandonant la llengua pròpia. En canvi, en aquest treball es veu que el fet de l'ús d'un terme per a la llengua —*xapurriau*—, que és considerat pejoratiu en l'estudi de l'Institut d'Estudis Catalans (2003), no comporta automàticament el desús de la varietat.

Pel que fa al disseny de la metodologia, s'ha demostrat no gaire adequada l'opció de denominar el català com a *llengua local*, ja que és una denominació no usada pels alumnes i que pot resultar confusió, sobretot per als que són al·loglots.

5. AGRAÏMENTS

L'autora d'aquest article expressa el seu agraïment a Natxo Sorolla pel suggeriment del tema de treball i per la seva ajuda en tot moment, a Pepa Nogués de l'associació Clarió pel seu suport i per aportar el seu coneixement del territori, a Albert Bastardas per guiar la redacció del treball i a l'Institut Matarranya de Vall-de-roures per possibilitar la realització del treball en el seu centre.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- Ara (2015). «El govern d'Aragó exclou el català del currículum escolar d'ESO i batxillerat». Barcelona. També disponible en línia a: <http://www.ara.cat/societat/catala-curriculum-escolar-ESO-batxillerat_0_1343865847.html> [Consulta: 7 març 2016].
- (2016). «Adéu al LAPAO: el català torna a ser català a la Franja». Barcelona. També disponible en línia a: <http://www.ara.cat/societat/LAPAO-torna-catala-Arago_0_1513048854.html> [Consulta: 5 maig 2016].
- AYUNTAMIENTO DE VALDERROBRES (2016). *El pueblo* [en línia]. <<http://www.valderrobres.es/el-pueblo-2/>> [Consulta: 7 març 2016].

- BASTARDAS, Albert (1994). «Persistència i canvi en el comportament lingüístic: la planificació sociolingüística». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [Barcelona], núm. 12, p. 31-39. També disponible en línia a: <<http://www.raco.cat/index.php/TSC/article/view/224064>> [Consulta: 7 març 2016].
- (2003). «Comunicacions institucionalitzades i comunicacions individualitzades: la complexitat de l'ús social de les llengües». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [Barcelona], núm. 17, p. 315-322. També disponible en línia a: <<http://revistes.iec.cat/index.php/TSC/article/view/5699/10797>> [Consulta: 7 març 2016].
- BOIX, Emili; VILA, Xavier (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- Comarques Nord (2015). «Natxo Sorolla: “La nova Llei de Llengües diu que s’ha de protegir una cosa que no se sap molt bé què és”» [en línia]. <<http://comarquesnord.cat/2015/02/06/83839/>> [Consulta: 7 març 2016].
- El Confidencial (2015). «Los nacionalistas denuncian a Aragón por perseguir el catalán en “La Franja de Ponent”» [en línia]. <http://www.elconfidencial.com/espana/cataluna/2015-03-20/nacionalistas-lengua-catalan-aragon-castellano_731389/> [Consulta: 7 març 2016].
- FISHMAN, Joshua Aaron (1991). *Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Clevedon: Multilingual Matters. (Multilingual Matters; 76)
- (1995). *Sociología del lenguaje*. 4a ed. Madrid: Cátedra. [1a edició: 1979]
- GONZÁLEZ, Juan (2009). *Actitudes lingüísticas en Els Ports (Castellón) y Matarranya (Teruel)*. Tesis doctoral. Universidad Nacional de Educación a Distancia [en línia]. <<http://e-spacio.uned.es/fez/eserv/tesisuned:Filologia-Jgonzalez/Documento.pdf>> [Consulta: 7 març 2016].
- (2010). «Actitudes lingüísticas en Matarranya (Teruel, España). Datos de un cuestionario sociolingüístico». *Estudios de Lingüística Aplicada*, núm. 52 [en línia]. <<http://ela.cele.unam.mx/doctos/ela52/ELA52Texto3.pdf>> [Consulta: 7 març 2016].
- (2012). «Educación bilingüe y actitudes lingüísticas en Els Ports (Castellón) y Matarranya (Teruel)». *Universitas Tarraconensis: Revista de Ciències de l'Educació*, núm. 2, p. 25-43 [en línia]. <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4435510>> [Consulta: 7 març 2016].
- GOVERN D'ARAGÓ (2013). «Llei 3/2013, de 9 de maig». *Boletín Oficial de Aragón* [en línia], núm. 100 (24 maig). <<http://www.boa.aragon.es/cgi-bin/EBOA/BRSCGI?CMD=VERDOC&BASE=BOLE&PIECE=BOLE&DOCS=1-28&DOCR=1&SEC=FIRMA&RNG=200&SEPARADOR=&&PUBL=20130524>> [Consulta: 3 maig 2016].
- HUGUET, Àngel (1992). «Hábitos lingüísticos en un contexto social diglósico: El caso del Baix Cinca». *Comunicación, Lenguaje y Educación*, vol. 4, núm. 16, p. 111-118.
- HUGUET, Àngel; SUÏLS, Jordi (1998). *Contacte entre llengües i actituds lingüístiques: El cas de la frontera catalano-aragonesa*. Barcelona: Horsori.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2003). *De fronteres i mil·lennis: La Franja, any 2001: Jornades Científiques de l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- MOLLÀ, Toni (2002). *Manual de sociolingüística*. Alzira: Bromera.
- Nació Digital (2013). «La Franja de Ponent contra el lapao: “És una barbaritat”» [en línia]. <<http://www.naciodigital.cat/noticia/54500/franja/ponent/contra/lapao/es/barbaritat>> [Consulta: 7 març 2016].

- Nació Digital* (2014). «Aragó imposa el lapao al currículum escolar» [en línia]. <<http://www.nacioidigital.cat/noticia/70267/arago/imposa/lapao/al/curriculum/escolar>> [Consulta: 7 març 2016].
- NINYOLES, Rafael; VALLVERDÚ, Francesc (1969). *Conflicte lingüístic valencià: Substitució lingüística i ideologies diglòssiques*. Barcelona: Edicions 62.
- El Punt Avui* (2014). «Una escola de la Franja canvia el català per la Lapao» [en línia]. <<http://www.elpuntavui.cat/article/2-societat/5-societat/777942-una-escola-de-la-franja-canvia-el-catala-per-la-lapao.html>> [Consulta: 5 maig 2016].
- QUEROL, Ernest (1990). «El procés de substitució lingüística: la comarca dels Ports com a exemple». *Miscel·lània*, núm. 89, p. 85-196.
- SOROLLA, Natxo (2005). «El català a la Franja. Enquesta d'usos lingüístics». *Ripacurtia*, núm. 3, p. 239-253.
- (2014a). «Els catalanoparlants, els diglòssics i els monolingües. Grups sociolingüístics a la Franja». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 61, p. 87-122.
- (2014b). «Franja 2014: de la diglosia en las encuestas a la sustitución lingüística en las redes». A: GIMENO, Chabier; SOROLLA, Natxo (coord.). *II Jornadas Aragonesas de Sociología: Grupo de trabajo «Lenguas e identidades»: (Asociación Aragonesa de Sociología)*. Saragossa: Institución Fernando el Católico: Universidad de Zaragoza. Prensas Universitarias: Gara d'Edizions.
- (2016). «La Franja: xarxes i substitució lingüística en temps real». A: *Jornades de la Secció Filològica de l'IEC a Móra la Nova*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 63-82. També disponible en línia a: <http://publicacions.iec.cat/PopulaFitxa.do?moduleName=categ&subModuleName=cerca_rapida&idCatalogacio=24468>.
- XARXES SOCIALS I LLENGÜES (2015). «S'amplia l'ensenyament en LAPAPYP i s'obvia el de LAPAO» [en línia]. <<https://xarxes.wordpress.com/2014/06/23/samplia-lensenyament-en-lapapyp-i-obvia-el-de-lapao/>> [Consulta: 7 març 2016].